

EKVILIBRIUM

JONAS OHLSSON, HENRIK OSCARSSON
OCH MARIA SOLEVID

Sammanfattning

Inom flera av samhällets domäner råder idag en tydlig obalans. På många olika områden – medier, partisystem, demokrati, säkerhet, förvaltning och välfärd – ser vi hur flera av våra tidigare stabila och pålitliga samhällssystem rubbats ur sitt läge. Dramatiska händelser i omvärlden, parlamentariska kriser och teknikskiften ställer det svenska samhället inför stora och delvis nya utmaningar. Det är just nu rörigt och rörligt inom det mesta som har med (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier att göra. Den fortsatta utvecklingen är svårsläst. På vilka områden kan vi vänta oss en tillbakagång till en mer normal situation? Och vilka samhällssystem söker sig mot ett nytt jämviktsläge eller ekvilibrium? Analyserna i inledningskapitlet fokuserar på tre områden som just nu är stadda i omvälvning: det offentliga samtalet, partisystemet och mediesystemet.

Begreppet *ekvilibrium* avser oftast ett systems jämviktsläge, en situation där konkurrerande krafter balanserar varandra. Inom så vitt skilda områden som filosofi, fysik, spelteori, nationalekonomi, religion och narratologi används termen ekvilibrium för att sammanfatta grundläggande idéer om jämvikt och balans.

Vid ett ekvilibrium – ett jämviktsläge – råder stillhet, harmoni, vila och trygghet. När grundläggande förutsättningar förändras rubbas balansen och system försöker antingen röra sig tillbaka till utgångsläget eller röra sig mot ett nytt jämviktsläge. Obalanser kan vara tillfälliga eller mer kroniska. Ibland är bristen på jämvikt ett tecken på kris, ohälsa och dysfunktion – en situation där det är helt nödvändigt att snabbt hitta tillbaka till normalläget. Obalanser kan också ha positiva förtecken, en sund signal om att system ibland behöver självkorrigera. Transitionen till nya jämviktslägen kan då vara både nödvändig och önskvärd.

Människor har i alla tider sökt utforma samhällssystem som kan balansera motstridiga värden och parera ändrade förutsättningar. Det kan handla om att disciplinera aktörers maktutövning på kommersiella marknader eller inom politiken. Det representativa demokratiska systemet kan sägas vara i balans när det svarar hyggligt snabbt på nya impulser från den allmänna opinionen, partiets ageranden och omvärldsförändringar. Ett partisystem kan sägas vara i balans när det råder hygglig överensstämmelse mellan ideologiska ställningstaganden och strömningar bland väljarna och den övergripande konfliktstrukturen i partisystemet. Ett mediesystem

kan sägas befinna sig i balans när det finns en sund marknadskonkurrens mellan självständiga och livskraftiga medier och där mediernas aktörer har de ekonomiska och juridiska grundförutsättningarna att klara av sina demokratiska uppgifter.

Obalanser leder till aktivitet. Stillheten bryts. Tryggheten minskar. När system lämnar jämviktsläget uppstår snabbt ett behov av koordinering mellan aktörer som verkar på olika områden, oavsett om det handlar om medier, partier, företag eller opinionsbildare. Sådan koordinering kräver tid, resurser och nytänkande av aktörer som är hårt pressade av snabba händelseförlopp, minskade resurser och svårigheter med kompetensförsörjning. Idag är medier och politiska partier bra exempel på aktörer som kanske mer än tidigare är utsatta för ett förändringstryck. Kapitlen i denna forskarantologi tar sig an uppgiften att kartlägga och analysera några av de förändringar som skapar ojämvt. Det handlar t.ex. om ett förändrat säkerhetsläge, flyktingkris, EUs ekonomiska kris, antibiotikaresistens och det snabbt ökande inflytandet från globala nätjättar som Facebook och Google.

I detta kapitel inleder vi våra analyser av den nationella SOM-undersökningen 2015 genom att skärskåda tre samhällssystem i obalans: det offentliga samtalet, partisystemet och mediasystemet. De tjänar som bra exempel på vad vi uppfattar som system som tycks befinna sig i transition från ett läge till ett annat. Mer specifikt kommer vi i tur och ordning analysera den dramatiskt förändrade dagordningen för det offentliga samtalet, den förändrade konfliktstrukturen i partisystemet och förtroendet för de stora svenska nyhetsmedierna. Förändringarna på de tre områdena hänger samman. Svensk samhällsdebatt, partisystemets förmåga att hantera konflikter och mediernas tillstånd och ställning är intimt sammanflätade eftersom de har potential att i grunden påverka vårt sätt att tänka: vilka frågor, perspektiv och överväganden som ligger till grund för verklighetsuppfattningar, värderingar och åsikter.

En dagordning i obalans

Systemkollaps användes som lägesbeskrivning under den turbulenta hösten 2015 när den stora flyktingkrisen nådde också Sveriges gränser. Sådana beskrivningar hör inte till vanligheterna i ett land som under lång tid kännetecknats av politisk och samhällelig stabilitet. Terrorhot, gråtande ministrar, helomvändning i svensk asyl- och migrationspolitik och införande av id-kontroller vid Sveriges gränser skapade en starkare samhällsoro än tidigare. Händelseförloppen skvallrar om dramatiska förändringar också när det gäller vilka frågor och samhällsproblem som svenska folket uppfattade som viktiga under hösten 2015. Men vad hände egentligen med samhällsdebatten?

För att studera vilka frågor som finns på medborgarnas dagordning har SOM-undersökningarna sedan 1987 omfattat en öppen fråga om vilken eller vilka frågor eller problem i samhället man bedömer är viktigast. Mätserien ger unika inblickar i hur samhälleliga och politiska frågor kommit, gått eller bestått på medborgarnas

dagordning. Att en fråga bedöms som viktig av många är också en av förutsättningarna för att den ska politiseras, det vill säga bli föremål för politisk konflikt. Genom att analysera vilka sakfrågor som dominerar medborgarnas dagordning samt deras grad av intensitet, synlighet, riktning och omfattning (jfr Schattschneider 1957) kan vi få en bild av i vilken utsträckning en fråga är politiserad. I den här delen av kapitlet fokuserar vi på två aspekter: *synlighet*, mätt som vilka frågor som bedöms vara viktiga samhällsproblem och *intensitet*, mätt som likheter och skillnader i bedömningar (jfr Hutter & Grande 2015¹) av 2015 års i särklass viktigaste fråga – immigrationen – mellan olika grupper av medborgare samt över tid.

Normalläget för svensk samhällsagenda är att den domineras av välfärds- och arbetsmarknadsfrågor (se tabell 1). Under SOM-institutets tjugonio år långa tidsserie över vilka samhällsfrågor eller samhällsproblem som uppfattas som viktigast för svenska folket har frågor om arbetsmarknad och välfärd varit de mest betydelsefulla. De har haft betydelse för var regeringsmakten hamnar: Göran Persson vann regeringsmakten 1998 på mantrat vård, skola, omsorg. Fredrik Reinfeldt vann regeringsmakten på arbetslinjen 2006.

Det började dock annorlunda. I de första SOM-mätningarna från 1987–1989 tronade miljöfrågorna på förstaplatsen på svenska folkets dagordning. Då var det närmare hälften av svenskarna som nämnde miljö som viktig fråga eller samhällsproblem.

I slutet av 1980-talet handlade miljöfrågorna mycket om försurade sjöar och skogar samt säldöd. Miljöfrågornas dominans på agendan var också bidragande till att Miljöpartiet kom in i Riksdagen 1988 (Gilljam & Holmberg 1990). Medborgarnas dagordning, den politiska dagordningen och mediernas dagordning (jfr Strömbäck 2014) sammanföll. Utan miljöfrågorna på medborgarnas och mediernas dagordning hade troligtvis inte Miljöpartiet nått Riksdagen, men utan Miljöpartiet hade kanske inte heller miljöfrågorna nått högst upp på medborgarnas dagordning.

Under i stort sett hela 1990-talet – mellan 1992 och 1998 – uppfattades arbetsmarknadsfrågorna som viktigast för mellan 40 och 60 procent av svenska folket. Jobbfrågor och utanförskapsdebatt dominerade även i samband med Alliansens segerval 2006. I samband med Millennieskiftet låg välfärdsfrågorna högt på dagordningen och då dominerade skola och sjukvård tillsammans samhällsdebatten med omkring 40 procent omnämmanden vardera. Så sent som i samband med riksdagsvalet 2014 var utbildningsfrågorna på första plats. Vi får alltså gå nästan trettio år tillbaka i tiden för att hitta en fråga som inte handlar om arbetsmarknad eller välfärd och som samlar en majoritet av befolkningen.

Tabell 1 Medborgarnas dagordning över viktiga samhällsproblem, 1987–2015 (procent)

År	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Integration/immigration	7	8	11	14	13	19	26	12	14	13	10	10	12	11	13	20	12	11	15	15	14	13	15	19	14	20	22	27	53	
Skola/utbildning	12	8	10	10	10	8	10	8	7	10	22	32	37	36	38	32	23	18	19	24	21	22	21	26	25	24	30	40	29	
Sjukvård	24	22	23	23	20	19	22	18	15	24	35	30	41	39	42	38	42	32	27	29	25	24	24	26	24	23	28	33	24	
Arbetsmarknad	17	8	3	8	40	49	60	59	51	59	50	52	30	16	15	16	15	21	34	46	23	22	38	35	30	38	33	24	21	
Äldre frågor	10	10	16	14	17	14	17	12	10	17	20	16	21	24	23	24	21	20	20	16	14	16	13	14	17	16	17	18	13	
Sociala frågor/problem	14	18	18	13	14	10	8	13	12	12	9	21	6	9	9	11	12	14	11	12	15	11	11	16	17	14	14	12	12	
Miljö/energi	61	68	55	42	39	22	19	21	30	12	12	11	11	10	10	11	7	8	12	15	23	24	23	15	15	14	13	12	11	
Ekonomi	8	10	9	33	24	40	30	40	29	14	7	9	6	4	8	8	10	8	6	6	8	17	14	8	15	11	7	7	7	
Bostäder/byggnadsfrågor	6	7	6	5	5	3	1	1	1	1	0	1	1	2	2	3	2	1	1	2	2	2	1	2	3	3	4	3	7	
Lag och ordning	22	14	40	12	16	9	9	12	26	15	14	16	17	16	13	12	18	19	17	15	15	16	10	9	6	7	7	4	5	
Familjepolitik	9	10	11	11	8	9	11	8	6	7	9	9	8	10	9	11	10	9	7	7	7	6	6	4	5	4	4	3	3	
Skatter	6	9	14	12	6	2	2	2	2	3	5	7	5	8	7	7	6	7	9	7	5	4	5	4	3	3	3	2	3	
Demokrati/rättigheter	1	3	2	2	2	2	1	2	2	3	4	3	3	3	3	3	4	4	5	4	5	4	4	4	4	3	3	4	3	
Styrelse/ck/politik	1	0	0	1	2	1	1	1	0	1	0	2	2	1	1	2	2	2	3	2	1	1	1	1	1	1	2	2	3	
Svensk utrikespolitik	3	2	2	5	2	2	2	1	3	5	3	3	2	2	2	1	2	2	2	3	1	2	1	1	2	2	1	1	4	3
Infrastruktur	1	1	1	3	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	2	1	1	2	2	2	3	1	2	3	3	2	2	2	
Offentlig service	1	1	1	3	1	2	1	2	3	6	1	1	3	3	2	2	5	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	2	1
Moral/etik	4	5	3	8	7	12	9	16	7	3	2	5	4	5	5	4	8	3	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	
Antal svarande	1 672	1 643	1 578	1 582	1 573	1 889	1 857	1 777	1 707	1 779	1 754	3 561	3 503	3 546	3 638	3 609	3 675	3 612	3 499	3 336	3 435	3 259	4 926	5 007	4 720	6 289	6 688	3 431	4 829	

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen. Respondenterna ombeds att ange högst tre frågor/samhällsproblem. Frågan är öppen utan svarsalternativ. 2011 förändrades beräkningsmetoden till att baseras på antal svarande istället för antal svar. För ett komplett kodschema hänvisas till dokumentation på www.som.gu.se.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Sett i ett historiskt perspektiv är svenska folkets dagordning från hösten 2015 således en rubbad dagordning jämfört med normalläget. Mer än hälften, 53 procent, av de svarande i SOM-undersökningen 2015 svarar spontant, på vår helt öppett ställda fråga, att frågor som rör immigration, flyktingmottagning, invandring och integration idag tillhör de viktigaste frågorna eller samhällsproblemen. Ett år tidigare, hösten 2014, var motsvarande andel 27 procent. Då, strax efter valet 2014 var immigrationsfrågorna den tredje viktigaste samhällsfrågan. Idag är den ensamt nummer ett.² Det är nästan en dubbling mellan 2014 och 2015 av andelen svenskar som uppfattar immigrationsfrågorna som ett av de viktigaste samhällsproblemen.

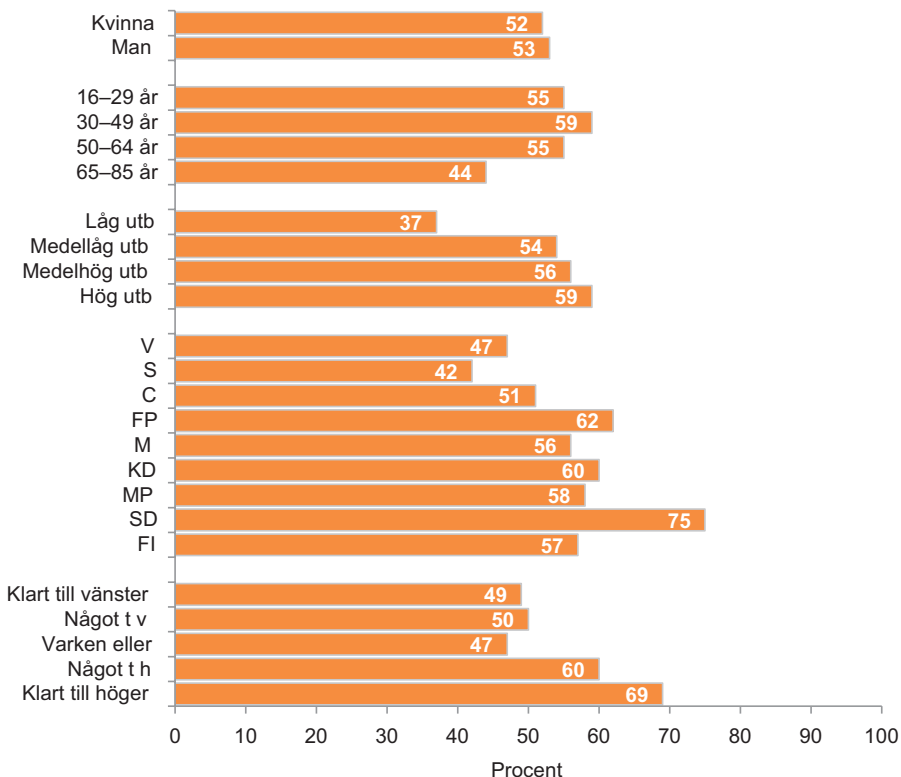
I ljuset av de stora flyktingströmmarna från framför allt Syrien och Afghanistan under sommaren och hösten 2015 är det kanske inte så överraskande med en ny etta på dagordningen. Historiskt har immigrationsfrågorna dock levt ett stillsamt liv relativt långt ned på dagordningen. Vi ser två uppgångar historiskt: 1993 med 26 procent omnämningen – då var det stora flyktingströmmar från Balkan och Ny Demokrati, som var det parti som under början 1990-talet satte invandringsfrågor på den politiska agendan, satt i Riksdagen – samt 2002 med 20 procents omnämningen, då var det Folkpartiets språktestförslag under valrörelsen som gjorde frågorna mer aktuella. Men dessa tillfälliga toppar kan inte jämföras med immigrationsfrågornas frammarsch på senare år. Sedan 2011 ser vi en tydlig uppgång varje år för frågor om immigration. På dagordningen har frågorna klättrat till fjärde plats, tredje plats och nu, till första plats. Utvecklingen av immigrationsfrågornas ställning på medborgarnas dagordning saknar motstycke i SOM-institutets mät historia.

Utöver att en fråga bedöms som viktig krävs också ett mått av konflikt, eller polarisering, för att en fråga ska anses vara politiserad. Polarisering innebär att det finns tydliga åsiktsmotsättningar i en fråga. Resultat från tidigare SOM-undersökningar visar att det funnits en relativt nära koppling mellan att vara restriktiv till invandring och att nämna immigration som ett viktigt samhällsproblem. Vilka likheter och skillnader hittar vi 2015 mellan olika befolkningsgrupper när det gäller benägenheten att placera immigrationsfrågan högt på dagordningen?

Immigrationsfrågans position på dagordningen inom olika befolkningsgrupper presenteras i figur 1. I korthet kan vi se att det inte är någon skillnad mellan män och kvinnor när det gäller viktighetsbedömningen av immigrationsfrågan. De allra äldsta respektive de med lägst utbildning nämner immigration något mindre ofta än vad yngre åldersgrupper respektive de med högre utbildning gör. Politiskt ser vi desto större skillnader. V-, S- och C-sympatisörer är inte lika benägna att nämna immigrationsfrågor som viktiga. Alla andra partiers sympatisörer är mer benägna att nämna immigrationsfrågan som viktigt samhällsproblem, och det partis sympatisörer som i högst utsträckning nämner frågan är föga förvånande Sverigedemokraternas. Tre av fyra SD-sympatisörer nämner immigration som viktig fråga eller samhällsproblem i 2015 års SOM-undersökning. Intressant nog finns det

numera ett tydligare vänster-högermonter än tidigare. Det är en betydligt högre andel som nämner immigration som viktigt samhällsproblem bland personer som själva identifierar sig till höger jämfört med bland personer som står till vänster. Bland de som står klart till höger i politiken är immigrationsfrågorna som viktigt samhällsproblem ännu mer dominerande.

Figur 1 Andel som nämner integrations-/immigrationsfrågor som viktigt samhällsproblem efter kön, ålder, utbildning, partisynpati och ideologisk placering, 2015 (procent)

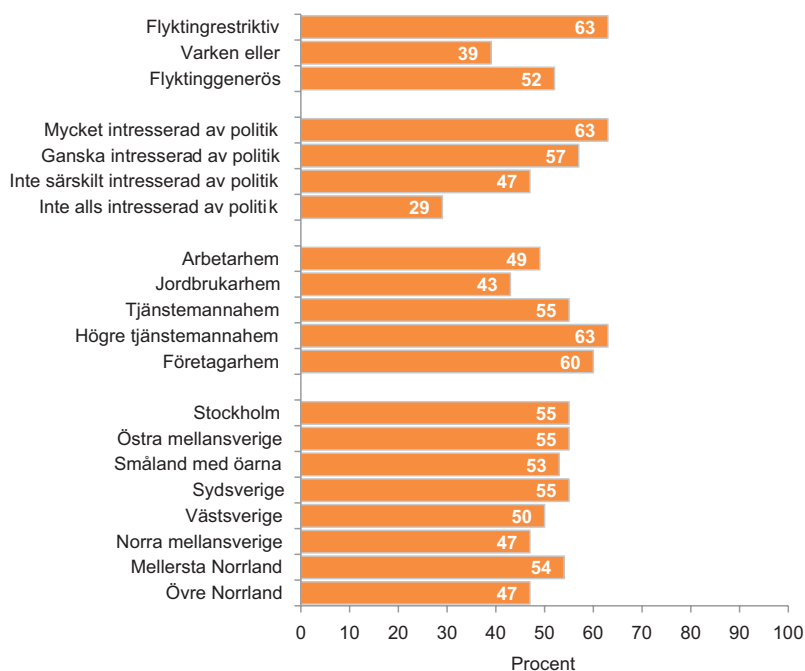

Kommentar: För formuleringen av frågan om viktigt samhällsproblem, se kommentar tabell 1. Frågeformuleringen för partisynpati lyder: Vilket parti tycker du bäst om idag? Frågeformuleringen för vänster-högerposition lyder: Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerekala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala. Antalet svarande i respektive kategori i figuren ovan varierar mellan som lägst n=96 i kategorin FI och som högst n=2 565 i kategorin kvinnor.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Det är relativt sett mindre attitydskillnader med avseende på vart i Sverige man bor respektive klassbakgrund (se figur 2). Däremot är politiskt intresserade personer mer benägna att lyfta immigrationsfrågorna än personer som inte är politiskt intresserade, vilket också ska ses som en indikator på frågans framskjutna position. Ett noterbart resultat är också att immigration som viktigt samhällsproblem i högre utsträckning nämns av både personer som är positiva till flyktingmottagning och personer som är negativa till flyktingmottagning jämfört med personer som svarar varken eller på den frågan.

Figur 2 Andel som nämner integrations-/immigrationsfrågor som viktigt samhällsproblem efter flyktingattityd, politiskt intresse, klassbakgrund och landsdel, 2015 (procent)

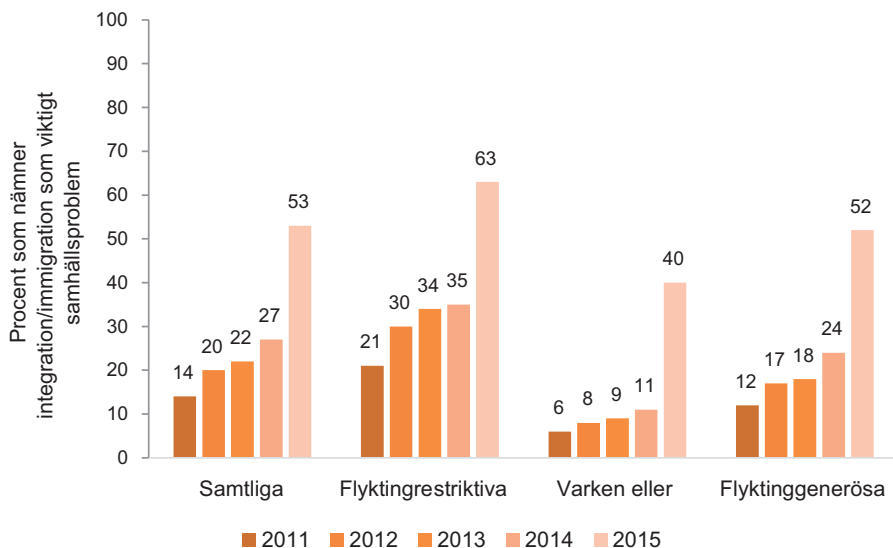

Kommentar: För formuleringen av frågan om viktigt samhällsproblem, se kommentar tabell 1. Frågan om flyktingåsikt lyder: Vilken är din åsikt om följande förslag? Ta emot färre flyktingar. Mycket bra förslag och ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar anges som Flyktingrestriktiva, Varken bra eller dåligt förslag anges som varken eller och Ganska dåligt förslag och Mycket dåligt förslag att ta emot färre flyktingar anges som Flyktinggenerösa. Formuleringen av frågan om intresse för politik lyder: Hur intresserad är du i allmänhet av politik? Svartaltemativ framgår i figuren. Formuleringen av frågan om klassbakgrund lyder: Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst? Svartaltemativ framgår i figuren. Antalet svarande i respektive kategori i figuren ovan varierar mellan som lägst n=136 i kategorin Jordbrukarhem och som högst n=2 292 i kategorin Ganska intresserad av politik.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Immigrationsfrågorna har alltså år 2015 klättrat överst på dagordningen både bland de som är restriktiva till flyktingmottagning och bland de som är generösa i frågor som rör flyktingmottagning. Det här betyder att det nu finns en tydlig polarisering i frågor som rör immigration och integration. Bland personer som är negativa till flyktingmottagning har immigration som viktigt samhällsproblem ökat från 35 till 63 procent mellan 2014 och 2015 (se figur 3). Motsvarande ökning bland de som är positiva till flyktingmottagning är från 24 till 52 procent. Det pågår således en stark mobilisering på båda sidor av åsiktsdimensionen. Ett tydligare exempel på hur det går till när en fråga stiger på dagordningen, polariseras och politiseras är svårt att hitta³ (För ytterligare analyser av flyktingopinionen, se Demkers och van der Meidens kapitel i denna volym).

Figur 3 Andel som nämner integration/immigration som viktigt samhällsproblem bland samtliga respektive efter åsikt i flyktingfrågan, 2011–2015 (procent)

Kommentar: För formuleringen av frågan om viktigt samhällsproblem, se kommentar tabell 1. För formuleringen av frågan om flyktingmottagning, se kommentar figur 2.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

En ytterligare konsekvens av den nya dagordningen är att immigrationsfrågorna sätter en ram för hur vi diskuterar andra samhällsfrågor. Frågan som toppar dagordningen färgar av sig på diskussionerna om andra ämnen. Frågor som rör sysselsättning kommer i större utsträckning att handla om hur vi ska få nyanlända

i arbete, hur vi ska lösa ”enkla jobb” eller hur valideringsprocesser för invandrare med universitetsutbildning kan snabbas upp. Men, även om dagordningen som helhet kan benämnas som rubbad ur sitt ”vård-skola-omsorg-jämviktsläge” kan det samtidigt sägas råda jämvikt i och med immigrationsfrågans tydliga polarisering, politisering och utveckling mellan 2014 och 2015. I ljuset av de allt mer bekymrade och engagerade medborgarna kan immigrationsfrågornas klättrande på dagordningen lika gärna beskrivas som en naturlig rörelse mot ett (nytt) jämviktsläge.

En konfliktstruktur i obalans

Samhällsagendans dramatiskt annorlunda karaktär jämfört med tidigare år reser många frågor om vilka konsekvenser den ökade oron för flyktingmottagning och integration har för det politiska livet: Hur påverkar den rubbade agendan förutsättningarna för partikonkurrens och väljarbeteende, för politisk stabilitet och förändring? För att svara på sådana frågor genomförs i det här avsnittet en detaljerad analys av konfliktstrukturen i det svenska partisystemet byggd främst på de senaste resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2015. Det görs också en tillbakablick på utvecklingen av sakfrågers grad av partipolarisering under trettio år.

Det svenska partisystemet beskrivs ofta som ett av det mest endimensionella i världen (Oscarsson 1998; Bengtsson m.fl. 2013; Oscarsson & Holmberg 2016a). I en mening gäller detta fortfarande. Vänster-högerdimensionen är fortfarande helt dominerande när det gäller att strukturera väljares och partiers politiska ställningstaganden och beteenden. Måste man förenkla – och det behöver man för det mesta göra – är vänster-högerkonflikten fullt tillräcklig för att effektivt förklara sådant som regeringsskiften, partiers fram- och motgångar på väljarmarknaden, väljarrörlighet mellan valen och väljarnas röstningsbeteende i samband med valen. Vill man skriva svensk politisk historia kommer man långt med att använda vänster och höger, oavsett om det handlar om människors egna oftast mycket stabila ideologiska vänster-högeridentifikation eller människors åsikter i sakfrågor som rör de klassiska vänster-högerfrågorna.

Då och då utsätts den endimensionella strukturen emellertid för utmaningar från andra konfliktdimensioner. I det svenska fallet har energi-, miljö- och EU-frågorna historiskt kommit att bli höggradigt politiserade sakfrågor som till en början inte passat in i strukturen. Partierna har haft svårt att hantera tvärgående konfliktlinjer även internt. För att inte sprängas inifrån eller för att undvika parlamentariska låsningar brukar vi ibland ställa till med folkomröstningar, ibland desarmera frågor genom breda långsiktiga partiöverenskommelser.

Efter en tid av transition brukar den endimensionella tendensen i konfliktstrukturen tvinga fram ett nytt jämviktsläge. Utmanardimensionen tappar så småningom kraft och kollapsar ihop längs en ensam dimension. De nya konflikterna finns dock kvar, inbäddade i den nya konfliktstrukturen; de införlivas eller absorberas i en

omstöpt konfliktstruktur med en lika starkt endimensionell tendens som tidigare. I fallet Sverige har vi sett detta hända flera gånger, tydligast med kärnkraften, miljön och EU. Kvar finns den spatiala rumsliga metaforen, de gamla klassiska termerna vänster och höger. Men vänster och höger har återfötts med en delvis ny innebörd. Blir det så även den här gången?

Inom statsvetenskapen finns en lång tradition av studier av stabilitet och förändring av partisystem (Särllvik 1970; Sartori 1976; Mair 1989; Dalton 2008), inte sällan inom ramen för s.k. spatial valteori (Hotelling 1929; Downs 1957; Stokes 1966; Enelow & Hinich 1984; Ferejohn 1995). Modellerna är väl beprövade och högst gångbara för att beskriva och förklara utvecklingen i närtid. Under de senaste tio åren finns en tydlig tendens – och den gäller för alla europeiska partisystem – att den gamla vänster-högerdimensionen långsamt har fått konkurrens av nya åsiktsdimensioner som ytterst berör frågor om identitet och kultur snarare än ekonomisk omfördelning i klassisk mening. I den litteraturen går den nya dimensionen ibland under namnet GAL-TAN (*Green-Alternative-Libertarian vs Traditional-Authoritarian-Nationalist*) (Hooghe, Marks & Wilson 2002; Bergström m.fl. 2015). Utan tvekan representerar den nya dimensionen en delvis ny och, som vi snart kommer att se, allt tydligare sortering av partier och väljare efter libertära-auktoritära värderingar eller alternativa-traditionalistiska värderingar. I svensk kontext handlar det om åsiktsdimensioner som rör människors grundläggande inställning till internationalisering, globalisering och mångkultur – dimensioner som visserligen funnits under lång tid och som ofta kommit till användning i modeller för väljarbeteende (Gilljam & Holmberg 1995; Holmberg & Oscarsson 2004), men som fått en ökad sprängkraft över tid (Oscarsson & Holmberg 2016b).

Partipolarisering avser att beskriva en utveckling där skillnader mellan partiernas ideologi och praktiska politik ökar över tid. Viss polarisering är förstås helt nödvändig för att ett demokratiskt system ska fungera. Det måste finnas ett utbud av tillräckligt olika politiska alternativ och en fruktbar konflikt mellan regering och opposition. Partisystemet behöver kunna härbärgera de centrala samhällskonflikterna. Samtidigt kan ökad partipolarisering leda till ökad politisk instabilitet och i värsta fall osunda nivåer av konflikt, särskilt under perioder då nya konfliktlinjer växer sig betydelsefulla och förändrar den övergripande konfliktstrukturen i ett partisystem.

Så länge ett partisystem är endimensionellt och strukturerat efter en trygg vänster-högerordning kan aktörerna använda alla de gamla välbekanta redskapen för konfliktlösning. Men när den bekanta endimensionella strukturen bryts upp och blir tvådimensionell förändras spelplanen och därmed grundförutsättningarna för partikonkurrens, opinionsbildning och väljarbeteende. Partier behöver då lägga resurser på nyorientering och koordinering för att kunna manövrera sig till nya fördelaktiga positioner i en tvådimensionell politisk rymd. Vi kunde redan i förra årets SOM-bok rapportera om hur det nya tvådimensionella svenska partisystemet

såg ut med tre tydliga laguppställningar: de rödgrönrosa placerades i en egen region av partirymden, Allianspartierna i en andra region och Sverigedemokraterna i en tredje (Bergström m.fl. 2015). Tripolariseringen illustrerade effektivt varför vi har ett mycket låst parlamentariskt läge efter valet 2014.

En fullständig analys av hur konfliktstrukturen i partisystemet håller på att förändras låter sig inte göras i det här sammanhanget. Men vi kan förstås komma ytterligare en liten bit på vägen. Huvudfrågeställningen gäller hur graden av partipolarisering i olika sakfrågor förändrats över tid, något som kan spåras effektivt med hjälp av SOM-undersökningarna. Tabell 2 bygger på en sammanställning av polariseringsskattningar som visar i vilken utsträckning väljarna är sorterade efter partisympati (Hetherington 2009).⁴ Måttet vi använder kallas eta (efter en grekisk bokstav) och är tänkt att sammanfatta korrelationen mellan partisympatier och sakfrågeåsikter. Eta kan variera mellan 0 och 1. Ett högt eta-värde indikerar att attityden i en viss politisk sakfråga är nära kopplad till vilket parti man tycker bäst om.

Ryggraden i det svenska partisystemet är fortfarande vänster-högerdimensionen. Resultaten i tabell 2 visar att frågor om skatter, offentlig sektor, statlig intervention i näringslivet och privatiseringar genomgående varit mycket starkt partipolitiserade under de senaste 30 åren. Frågan om att minska inkomstskillnaderna i samhället var exempelvis lika partipolariserade när SOM-institutet mätte på 1980-talet (eta .43–.48) som under den senaste femårsperioden (eta .45–.48). Den ideologiska debatten om privatiseringar av olika offentliga verksamheter förefaller i stället ha varit något mer politiserad under åren kring 1990 än vad den varit på senare tid. Och medan frågor om arbetsrätt varit mindre partipolariserade under den senare delen av perioden har andra arbetsmarknadsfrågor som sex timmars arbetsdag och frågan om att höja arbetslöshetsersättningen snarare blivit något mer partipolariserade. Men överlag är det stabilitet på en hög nivå som kännetecknar vänster-högerfrågornas politiseringsgrad över tid.⁵

Som kontrasterande fall kan vi använda frågor om alkoholopinion där SOM-institutet också har långa tidsserier. Här återfinns också en hög stabilitet i politiseringsgraden men på en avsevärt lägre nivå än vänster-högerfrågorna. Även frågor som rör statsskicket och olika demokratiförslag är stabila när det gäller graden av partipolarisering. Dessa frågor är från tid till annan livligt diskuterade i elitdebatten eller i statsvetenskaplig litteratur och blir ofta föremål för offentliga utredningar – utom den relativt sett mest partipolariserade frågan om huruvida Sverige bör avskaffa monarkin och införa republik. Men författningpolitiska trätoämnen har aldrig lett till någon stark partipolarisering på medborgarnivå. Ett talande exempel är frågan om skilda valdagar som var en het författningpolitisk fråga vid Millenniumskiftet men där partipolarisering är i det närmaste obefintlig (eta .11 eller lägre). På sätt och vis är det någonting gott att grundläggande idéer om statsskicket och om demokratiska spelregler inte är föremål för partipolitisk polarisering. Att aktörerna är någotsånär överens om spelreglerna är en grundförutsättning för ett fungerande demokratiskt liv.

Flyktningar, invandring och integration	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15					
Öka arbetskrävsinvandringen till Sverige																	.20										.32	.41	.38						
Ta emot fler flyktningar i Sverige		.21	.22			.30	.31	.28	.27	.17	.25	.22		.19													.37	.43	.55						
Ta emot färre flyktningar i Sverige				.15	.33	.35	.29	.28	.18	.23	.22	.19	.18	.19	.26	.27	.23	.26	.26	.36	.31	.33	.35	.36	.39	.42	.44	.44	.55						
Forbjuda ansiktsäckande slöja på allmän plats																											.25	.28	.36	.33	.43				
Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar/invandrare att bevara sin nationella kultur och tradition														.10			.10										.15			.21					
Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar/invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition														.17			.22										.36			.45					
Miljö	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15					
Satsa på ett miljövänligt samhälle (<2010: även om det innebär låg tillväxt)					.31	.32	.26	.22	.25	.33				.28	.29	.27	.28	.25	.31	.26	.30	.28	.31	.26	.28	.30	.31	.28	.28	.30	.33	.32			
Höja koldioxidskatten på bensin																															.32	.35	.34	.48	.41
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften																	.32	.32	.34	.31	.30	.29	.38	.33	.38	.34	.37	.44	.36	.36	.39	.36	.41	.46	
Alkoholpolitiken	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15					
Sänka skatten på alkohol																			.28		.28	.20	.29	.28	.24	.23	.24	.25	.27	.23					
Höja skatten på alkohol																														.22	.21	.25	.21	.25	.28
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker																.21	.18	.23	.27	.25	.29	.24	.30	.24	.27	.24	.24	.21	.22	.27					
Statskick och demokratiförslag	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15					
Införa republik med vald president										.21						.17	.16	.21	.26	.21	.17	.19	.23	.26	.25	.22	.29	.27	.25	.32					
Införa republik i Sverige																	.19	.25								.28	.28	.27	.27						
Behålla eller avskaffa monarkin?																	.25								.22	.26	.23	.22	.23	.22	.23				
Genomföra fler kommunala folkomröstningar											.23		.17	.21								.17						.16							
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter												.11	.09	.08	.10						.06							.09							

Kommentar: Siffrorna i tabellen är korrelationsmått (eta) som visar korrelationer mellan saksfrågeåskt (femgradiga skalar mellan 'mycket bra förslag' och 'mycket dåligt förslag' och partisynpati (båsta parti). Måttet varierar mellan 0 och 1. Ju högre eta-värde desto starkare partipolitiseriing i den aktuella saksfrågan. Eta-måttet beräknas genom att dela upp den totala variationen i de svarandes åsikter i två grupper: mellanparti- och inom partivariation. Ju mer av den totala variationen som kan härledas till mellanparti-variation desto starkare partipolarisering. Intuitivt är det lätt att se att graden av partipolarisering blir större ju större avstånd som finns mellan partiernas sympatisörer (stor mellanpartivariation) och ju mer eniga partiernas sympatisörerna är i saksfrågan (liten inompartivariation). För ytterligare detaljer om polariseringsmättet, se brödtexen. I tabellen har vi markerat styrkan i korrelationerna med hjälp av gräskolor, ju mer svårta desto starkare polarisering.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2015.

Så långt det stabila. Vi går nu över till att undersöka de många områden där vi ser en ökad polarisering över tid. Ett första sådant område är jämställdhetsfrågor. Frågan om att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor var klart mer partipolariserad i valet 2014 än vad den varit tidigare (eta .36). Vi ser också ökad polarisering i inställningen till HBT-rättigheter. I litteraturen förs både jämställdhetsfrågor och HBT-frågor oftast till den alternativa-traditionalistiska värde dimensionen att göra (A:et i GAL och T:et i TAN).

Brott och straff har också blivit mer polariserat över tid, frågor som skulle kunna knytas till en (L)ibertär-(A)uktoritär värderingskonflikt. Det har vi sett i andra liknande sammanställningar av sakfrågeåsiktens polariseringsgrad (Hedberg 2015). Förslag som att införa hårdare fängelsestraff för brottslingar är ett sådant exempel där polariseringen slog rekord (eta .42) i samband med valet 2014. I SOM-institutets tidsserier syns denna ökade polarisering i frågor om lag- och ordning i växande eta-korrelationer för förslaget att införa dödsstraff för mord.

Även miljöfrågorna som mätts i SOM-undersökningarna visar på en högre konfliktnivå idag än för tio år sedan. Satsningar på miljövänligt samhälle är visserligen stabilt, men frågor om att höja koldioxidskatten på bensin och frågan om kärnkraftsavveckling är mer partipolariserade med rekordnivåer i de senaste SOM-undersökningarna. Den gamla energikonflikten från 1970-talet går möjligen en ny vår till mötes, alternativt är flera andra frågor som politiseras intimt förknippat även med dimensioner som utmanat vänster-höger i tidigare decennier.

Och inte nog med det. Vi ser också ökad konflikt i frågor som rör nationell säkerhet och försvar. Frågan om NATO-medlemskap är ett illustrativt exempel där den partipolitiska konflikten på väljararenan blivit hetare. Utvecklingen är mer plötslig och gäller för 2015 (eta .45). Även frågor om återinförd värnplikt och utlandsbistånd når sitt högsta värde hittills i SOMs mätserie (eta .25 respektive .38). För den mer allmänna frågan om försvarsutgifter skönjer vi en långsam uppgång under senare år även om vi inte är tillbaka till den partipolarisering som gällde i slutet av 1980-talet.

Men det är framför allt frågor om flyktingar, invandring och integration som uppvisar de största förändringarna när det gäller partisystemets förmåga att effektivt sortera väljare efter sakfrågeåsikter (jfr Demker och van der Meidens kapitel i denna volym). Graden av partipolarisering har ökat starkt när det gäller frågor om flyktingmottagning (eta .55 hösten 2015) och är idag en lika starkt strukturerande konflikt som flera av de klassiska vänster-högerfrågorna om skatter, privatiseringar och ersättningar. Flyktingfrågorna är dock inte ensamma om denna utveckling. Även nära besläktade frågor om arbetskraftsinvandring, slöjförbud, invandras anpassning till svensk kultur och tradition uppvisar en starkare polarisering, i synnerhet under de senaste fyra åren. Politiseringsgraden är klart starkare än under 1990-talet och sammanhänger givetvis med Sverigedemokraternas opinions- och valframgångar – utan partier som agerar för att kanalisera och artikulera menings-

skiljaktigheter bland väljare kan som bekant inte någon politisering ske. Men SDs framgångar förklarar inte allt när det gäller den ökade partipolariseringen. Politiseringen av immigrationsfrågorna orsakar en sortering även till partier som ställer sig invandringspositiva, främst partier till vänster i politiken såsom Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Feministiskt initiativ.

Partiernas positioner längs olika åsiktsdimensioner låter sig väl beskrivas med hjälp av grafik. I figur 4 ger vi en helt aktuell lägesbeskrivning för partipolariseringen i ett urval av de sakfrågor som presenterades i tabell 2 samt ytterligare några som uppvisar stark polarisering hösten 2015. Figurerna visar partisympatisörernas genomsnittliga positioner längs totalt 24 olika sakfrågedimensioner. Här kan man tydligt se hur partiernas sympatisörer positionerar sig i förhållande till varandra och hur förutsättningarna för partipolitisk konflikt ser ut för de olika sakfrågorna. Vi har rangordnat dem efter graden av partipolarisering (eta).

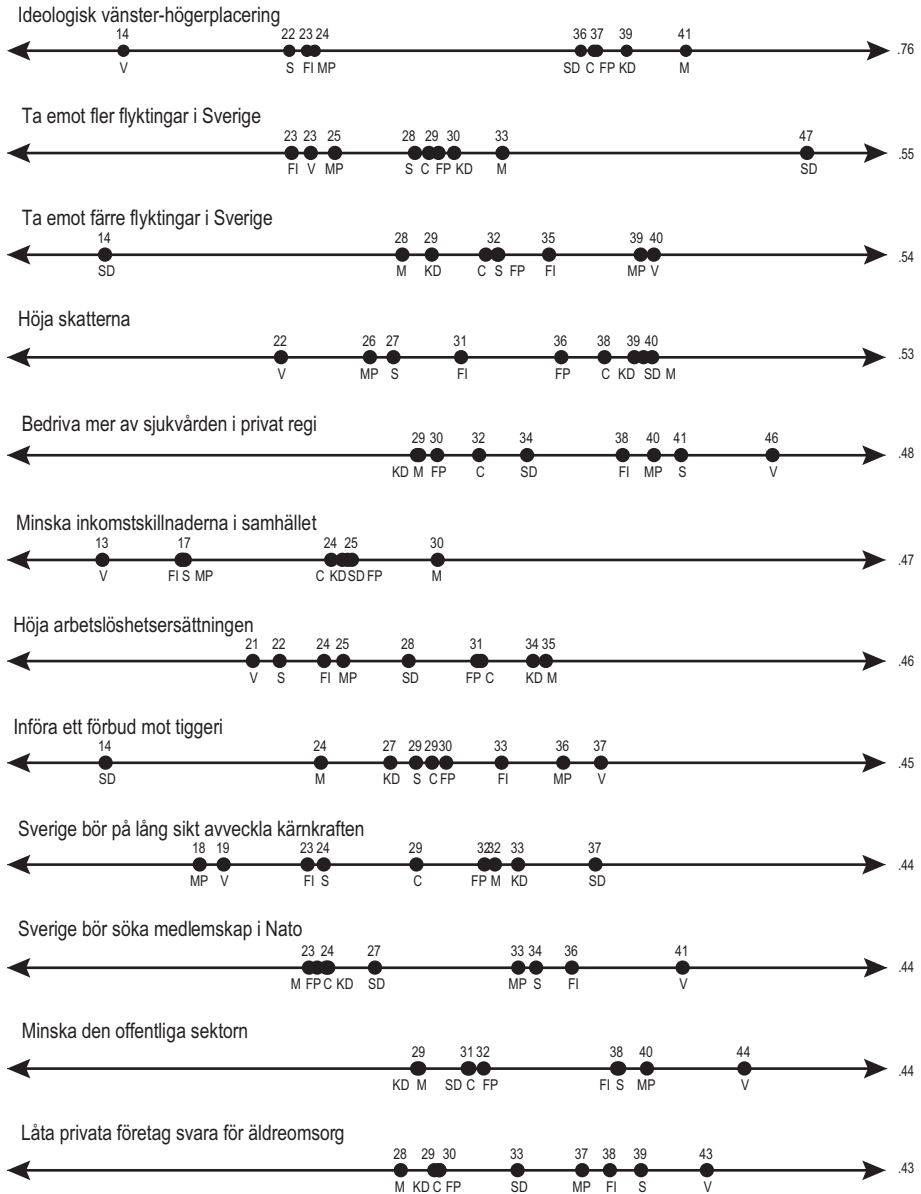
Inte oväntat är det vänster-högeridentifikation – byggd på frågan om självplacering längs en femgradig skala från ”klart till vänster” till ”klart till höger” – som toppar listan över de starkast partipolariserade attityderna hösten 2015 (eta .76). I normala fall brukar listan sedan följas upp av fler klassiska vänster-högeråsikter som rör skatter, offentlig sektor, ersättningar från trygghetssystem och inkomstskillnader. De finns förstas där i toppen – fem av de tio främsta är vänster-högerklassiker – men hösten 2015 har de också sällskap av tre förslag om flyktingmottagning (eta omkring .55) och tiggeri (eta .45). Även kärnkraftsavveckling slår sig in på tio-i-topplistan när det gäller grad av partipolitisering (.44).

Konflikten offentligt-privat och frågor om omfördelning dominerar även platserna 11–20 med fem förslag om skattesänkningar, offentliga sektorns storlek, omfördelning av resurser, vinstutdelning och sex timmars arbetsdag (eta mellan .41 och .44). Men även här återfinns flera förslag som rör immigration, såsom slöjförbud, arbetskraftsinvandring, tillsammans med förslag om stärkta HTB-rättigheter och införande av dödsstraff. Vänster-höger är inte lika dominerande som tidigare. Den har tydligt fått sällskap av åsiktsdimensioner som uppenbarligen bryter upp en tidigare endimensionell konfliktstruktur.

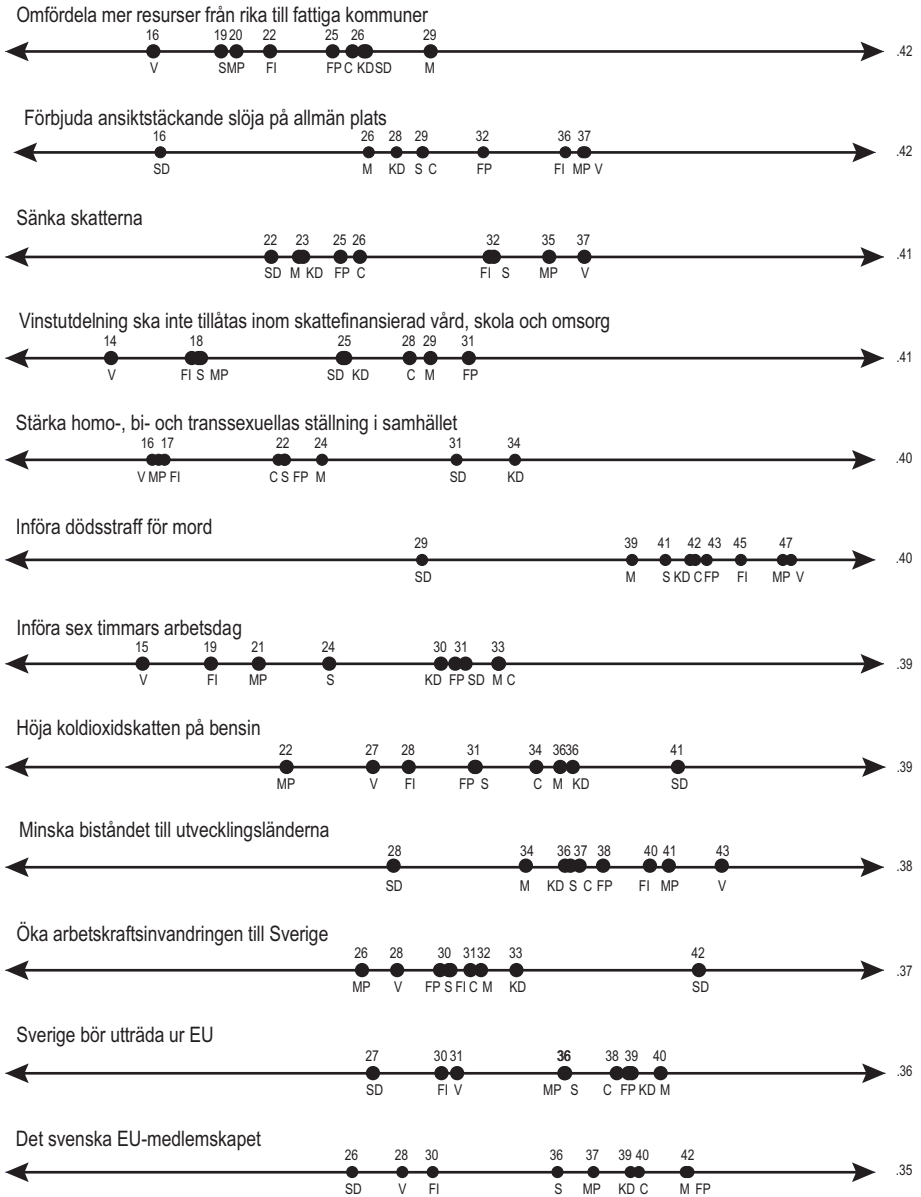
Partisympatisörernas placeringar längs de olika åsiktsdimensionerna – särskilt de som är mest polariserade – ger en mycket god bild av hur konkurrenssituationen ser ut mellan partierna i det just nu föränderliga svenska partisystemet. Särskilt spännande är det att se hur nyare partier som Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ tar plats i de befintliga strukturerna.

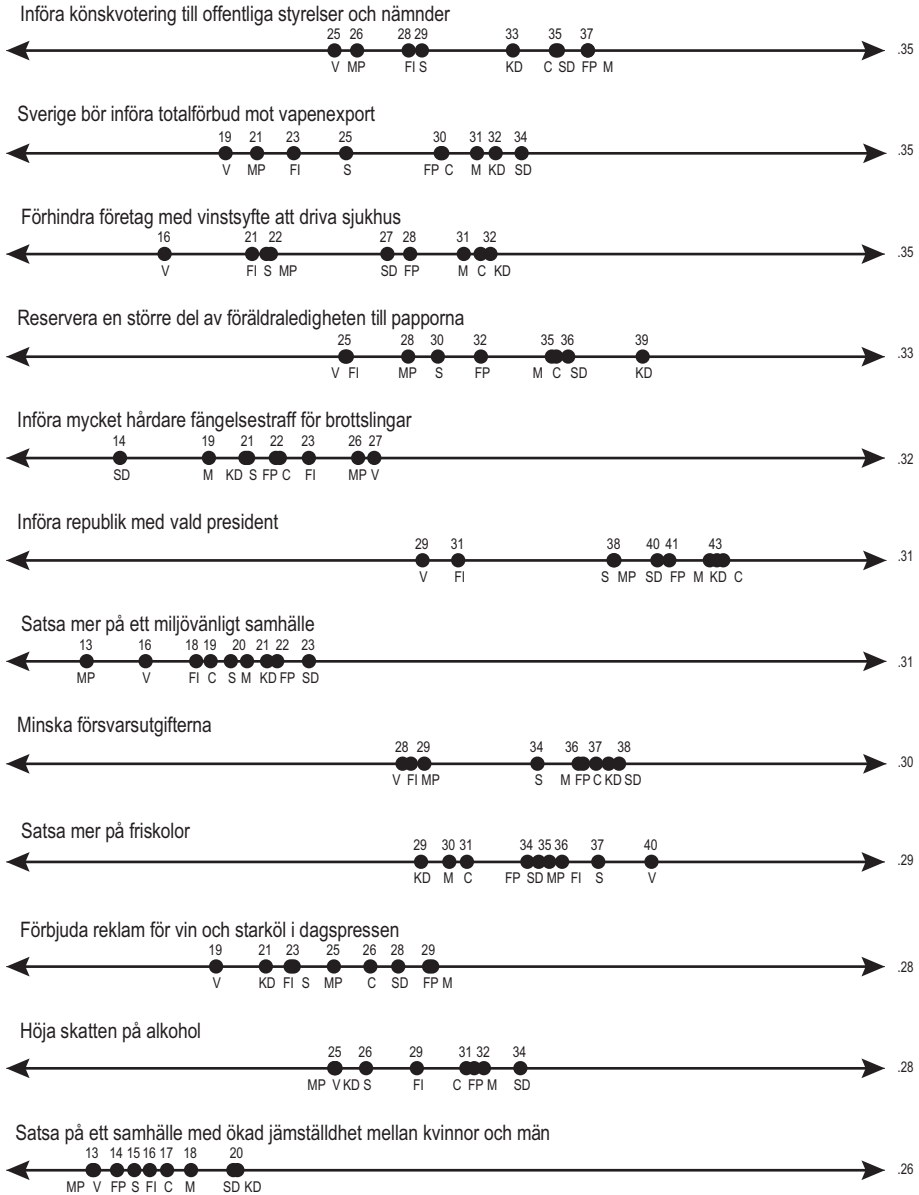
Feministiskt initiativs sympatisörer placerar sig nära de rödgröna partierna i så gott som alla sakfrågor. Partiets sympatisörer är fast förankrade på vänstersidan i politiken, på ungefär samma position som Socialdemokraterna och Miljöpartiet. I frågor om flyktingmottagning, slöjförbud, bensinskatt och HBT-rättigheter står FI närmast Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Figur 4 Partisympatisörernas genomsnittliga positioner längs 36 sakfråge-dimensioner, 2015 (medeltal, eta)

Kommentar: Resultaten bygger på genomsnitt för partiernas sympatisörer längs åsiktsdimensioner omräknat så att 10 = "mycket bra förslag" och 50 = "mycket dåligt förslag", undantaget vänster-högeridentifikation som kodats på följande sätt: 10="klart till vänster" och 50="klart till höger". Ett medeltal nära 30 betyder "varken bra eller dåligt" eller "varken till vänster eller till höger". Alternativa tillvägagångssätt, som till exempel beräkningar av andelen som tycker förslaget är mycket eller ganska bra, förändrar inte något huvudresultat, varför en enklare medeltalsberäkning

har valts för att visa åsiktsskillnader mellan olika grupper av partisympatisörer. För grupper av partisympatisörer som ligger alltför nära varandra har inte alla värdeetiketter kunnat sättas ut. Kompletta resultat för samtliga grupper kan erhållas från författarna. För beräkningar av eta-mått hänvisas till tabellkommentaren till tabell 2.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Sverigedemokraterna intar inte överraskande mycket tydliga flankpositioner i frågor som rör flyktningmottagning, slöjförbud, tiggeri och arbetskraftsinvandring. I de här regionerna av den politiska rymden har SD mycket liten konkurrens från andra partier. Mer intressant är SDs tydliga flankpositioner i mer klassiskt konservativa frågor som rör lag och ordning, såsom dödsstraff för mord och höjda fängelsestraff för brottslingar. Sverigedemokraternas sympatisörer har också tydliga flankpositioner i sitt motstånd mot det svenska EU-medlemskapet och det parti vars sympatisörer är mest positiva till förslag om att Sverige bör utträda ur EU.

I fördelningspolitiska frågor har Sverigedemokraterna inte någon typisk profil. Det har vi kunnat se i tidigare analyser också. Hösten 2015 är det dock tydligare än tidigare att Sverigedemokraternas sympatisörer står längre till höger, både när det gäller ideologisk självplacering och när det gäller åsikter om skatter, omfördelning, privatisering vinstutdelning, inkomstskillnader och offentlig sektor. Här finns idag en mycket tydligare högerkaraktär på Sverigedemokraterna. Det beror på att SDs väljarbas fylldes på med före detta M-väljare i samband med valet 2014 (jfr Oscarsson 2016). Hösten 2015 hade huvuddelen av dessa tidigare M-väljare – som utgör närmare en fjärdedel av SDs väljarstöd från 2014 – fortfarande sympatierna kvar hos SD. Det beror också på att Sverigedemokraterna tydligare än tidigare – och med kritiken mot den s.k. Decemberöverenskommelsen och högervind i ryggen – gjort klart att de gärna skulle bilda regering tillsammans med de partier som SD betraktar som konservativa – Moderaterna och Kristdemokraterna.

De nya koalitionsignalerna från SD är på sätt och vis rimliga. SD-sympatisörerna står klart närmare Allianspartiernas sympatisörer på i stort sett alla frågor utom när det gäller EU-medlemskapet. Och det finns en gemensam nämnare när det gäller flera av de traditionalistiska konservativa värderingarna som tycks bli allt mer politiserade – längs påfallande många av de 36 åsiktsdimensioner vi presenterar i figur 5 är Sverigedemokraternas närmaste granne just Kristdemokraterna, låt vara att de ideologiska avstånden fortfarande tenderar att vara avgrundsdjupa. Frågan är om det finns tillräckligt med konservativa traditionalister så att det räcker till för både socialkonservativa (M), moralkonservativa (KD) och nationalkonservativa (SD) partier. Den dominerande falangen inom Moderaterna driver fortfarande en Reinfeldsk kosmopolitisk huvudlinje när det gäller ekonomisk öppenhet och tolerans. Den nya GAL-TAN-dimensionen sliter och drar i det svenska partisystemet bland både center-högerpartier och center-vänsterpartier. Det är de två stora regeringsbärande partierna S och M som tycks vara i störst behov av att finna en balanspunkt någonstans mellan grönt-alternativt-libertärt och traditionellt-

auktoritært-nationalistiskt att samla väljare kring (läs mer om denna balansgång i Jonas Hinnfors, Ulf Bjerelds och Karin Erikssons kapitel om Decemberöverenskommelsen i denna volym).

Det är intressant att åsiktsavstånden mellan de båda regeringspartierna Socialdemokraternas och Miljöpartiets sympatisörer är relativt stora i många frågor – en delförklaring är partiernas dramatiskt annorlunda åldersprofil, där S-sympatisörerna är klart mer ålderstigna än MP-väljarna. Totalt sett finns en något större åsiktsmässig spridning bland sympatisörerna till den rödgröna S-MP-regeringen än vad som är fallet för de fyra Allianspartiernas sympatisörer. Den nuvarande regeringen är alltså inte bara den fjärde svagaste minoritetsregeringen i Sveriges demokratiska historia. Det spretar en hel del när vi ser till deras partisympatisörers ideologiska ställningstaganden – inte i fördelningspolitiska frågor som skatter eller i inställning till EU eller till NATO-medlemskap, men väl när det gäller HBT-frågor, miljö, kärnkraft, fängelsestraff, slöjförbud, flyktingmottagning, bensinskatt och tiggeri (läs mer om tiggeriförbudsopinionen i Karin Zelanos kapitel i denna volym).

Huruvida aktörer som politiska partier utövar samma diskursiva makt som tidigare är svårt att bedöma. Den rödgröna samarbetsregeringen, stödpartiet Vänsterpartiet och Allianspartierna har alla ett gemensamt intresse av att försöka normalisera samhällsdebatten genom att föra tillbaka diskussionerna till mer hemtama områden såsom ekonomi, sysselsättning och välfärd. De nya konfliktlinjerna skapar svårigheter att hålla samman partierna internt och riskerar att leda till väljarförluster oavsett hur man väljer att positionera om sig. Men partier har kanske inte samma makt som tidigare att styra om vad diskussionerna ska handla och på vilket sätt centrala politiska konflikter gestaltas. Globalisering, spridning av debatter från andra länder och påverkan från externa händelser som flyktingströmmar, terrorism och säkerhetshot är förstås svåra att rå på genom klassisk opinionsbildning på hemmaplan genom partibudskap till en flyktig och ostyrbar nationell väljaropinion. En faktor som sannolikt har en allt mer självständig påverkan på människors tankevärldar alldeles oavsett vad partier tar sig för är inflytandet från medierna.

Ett mediasystem i obalans

Medierna är som få andra branscher intimt sammankopplade med den övergripande samhällsutvecklingen. Medieforskarna Daniel Hallin och Paolo Mancini (2004) har i en inflytelserik studie av västvärldens moderna historia visat hur länders mediasystem utvecklas i ett nära samspel med såväl det politiska systemet som det övergripande samhällssystemet i stort. Stora förändringar i ettdera systemet kan därför väntas få återverkningar i de andra.

Hallins och Mancinis grundläggande tes om växelverkan mellan medier och det omgivande samhället är idag mer relevant än någonsin. Medierna genomsyrar våra liv på ett sätt som de aldrig har gjort tidigare. Vi lägger i genomsnitt fem och en halv timme om dagen på att konsumera medier och medieinnehåll av olika slag. Bland unga vuxna handlar det om över sju timmar per dag (Nordicom 2016).

Mediernas inflytande gäller i lika hög grad det politiska systemet. Partiernas agerande har alltmer kommit att formas och anpassas efter mediernas sätt att tänka och fungera. I likhet med utvecklingen i samhället i övrigt går det idag att tala om att det politiska systemet har *medialiserats*.

Men på samma sätt som mediasystemet har kommit att sätta sin prägel på det omgivande samhället, har samhällsutvecklingen under senare år gjort djupa avtryck på medierna. Den tekniska utvecklingen har helt kastat om förutsättningarna för att bedriva medieföretagande. Konkurrensen om publik och annonsörer är tack vare internets framväxt mer eller mindre global. Lokalpressen – under lång tid primus motor i det svenska mediasystemet – kämpar hårt för att finna en bärkraftig affärsmodell som kan finansiera den lokala journalistiken (Nielsen 2015; Ohlsson 2016; SOU 2015:94).

De ekonomiska problemen inom dagspressen har aktualiserat public service roll i det förändrade medielandskapet. Kritiken från de kommersiella aktörerna mot att den statligt reglerade och av licensmedel finansierade public service-sektorn kommit att utgöra ett hot mot de kommersiella aktörernas överlevnad har under senare tid varit samordnat samstämmig (se t.ex. Public service-kommissionen 2016; Myndigheten för radio och tv 2015). Som sådant är den ett uttryck för den fundamentala klyftan kring synen på balansen mellan offentligt och privat, mellan reglering och avreglering och mellan icke-kommersiellt och kommersiellt – en klyfta som återkommer också på andra politikområden, som skolan och vården. Statens relation till mediemarknadens aktörer har kanske aldrig varit mer aktuell än nu – men heller aldrig mer komplicerad.

Också i fråga om mediernas faktiska innehåll finns det flera tecken på att mediasystemet är ett system i obalans. I takt med att medieutbudet blir alltmer svåröverskådligt ser vi en successiv fragmentering av mediepubliken. Det gäller inte minst i fråga om medieinnehåll som handlar om nyheter och samhällsinformation. Individuella faktorer som ålder, utbildningsnivå, vart man vuxit upp, inkomst och politisk hemvist tycks få allt större betydelse för vilka nyhetsmedier vi väljer att exponera oss för (Prior 2007; Strömbäck m.fl. 2013; Ohlsson 2015). Resultatet, varnar forskare, riskerar att bli ett samhälle med ökade kunskaps- och informationsklyftor (Strömbäck 2015).

Men den här utvecklingen har även andra implikationer. I den fördigitala världen hade medierna en tydligt samlande och enande funktion – i Sverige mer så än på många andra platser. Sveriges Television, Sveriges Radio och lokalpressen hade på många sätt ett tredelat monopol på de svenska mediekonsumenternas informationsinhämtning. Det ställde extra höga krav på det som brukar kallas *intern pluralism*, nämligen att ett och samma medium tillhandahåller information riktad till många olika samhällsgrupper. För public serviceföretagen var (och är) det allomfattande tilltalet uttryckligen inskrivet som ett krav i sändningstillstånden. Inom dagspressen pratades det under 1980- och 1990-talen om ”omnibustidningar”, karakteriserade av att de innehöll något för alla (jfr Willig 2010). I Sverige saknades den tydliga uppdelning av medierna utifrån samhällsklass eller partiidentifikation som fanns

på andra platser (jfr Hallin & Mancini 2004). Däri ligger också en viktig förklaring till det jämförelsevis höga förtroende som de stora svenska nyhetsmedierna kom att få hos den svenska befolkningen.

Även i detta avseende är ”den svenska mediemodellen” i gungning. Public service och dagspressen har idag förlorat sin särställning som informationsförmedlare. I takt med att den moderna mediekonsumenten i allt högre utsträckning kan komponera sin helt egen mediemeny ökar också möjligheterna att av ideologiska skäl välja medier som stöder och bekräftar de egna politiska ställningstagandena och den egna synen på hur världen är beskaffad. Vi tycks allt mer gå mot ett mediesystem uppbyggt kring *extern pluralism*, där olika åsikter och värderingsgrunder i allt mindre utsträckning möts på en och samma plats. Mediernas enande funktion byts därmed till en splittrande dito. Den vildvuxna floran av ”alternativa” nyhetsförmedlare och nyhetssajter på internet har visat sig utgöra en grogrund för misstro mot de etablerade medierna, i extrema fall även för regelrätta hot och trakasserier riktade mot redaktioner och enskilda journalister.

Det finns idag flera tecken på att de etablerade mediernas opartiskhet och saktlighet ifrågasätts alltmer i vissa befolkningsgrupper. Utvecklingen har skyndats på av flyktingkrisen under hösten 2015, ett ämne som kom att dominera också den svenska nyhetsagendan under samma tid. Och där även medierna *själva* och deras hantering av immigrationsfrågan kom att bli ett nyhetsämne i sig.

Förtroendet för innehållet i de största nyhetsbärande svenska medierna under 2015 presenteras i tabell 3. Medierna är i tabellen sorterade efter samlad *förtroendebalans*. Med det menas skillnaden mellan andelen som säger att de har ett stort förtroende för mediets innehåll minus de som har ett litet förtroende. Ju högre värde, desto större är övervikten för personer med ett stort förtroende för mediets innehåll. Hamnar förtroendebalansen på minus är det istället ett tecken på att andelen som saknar förtroendet för mediet är i övervikt.

Störst förtroende har svenska folket, som helhet, för det innehåll som förmedlas av Sveriges Television (SVT) och Sveriges Radio (SR). Förtroendebalansen för de båda public service-medierna landar 2015 på +71 respektive +67. I sådana här sammanhang är det att betrakta som mycket höga värden. Andelen som säger sig sakna förtroende för SVT:s och SR:s innehåll är mycket låg, i båda fallen endast 5 procent. Public service hör med detta till de samhällsinstitutioner som har allra högst förtroende bland svenskarna.

I fallande ordning efter de båda public service-företagen hittar vi lokalpressen (”Den lokala morgontidningen”), TV4, Dagens Nyheter (DN) och Svenska Dagbladet (SvD). Även i dessa fall är det en betydande övervikt av de svarande som har förtroende för det innehåll som förmedlas. Förtroendebalansen hålls i några fall nere av att det här är relativt många som svarat Ingen uppfattning. Det gäller inte minst för DN och SvD, där var tredje svarande angett just det alternativet. För lokalpressen handlar det om var sjätte svarande. Bortser vi från den osäkra gruppen stiger förtroendebalansen i samtliga fall, för DN och SvD med 14 balansmåttsenheter och för lokalpressen med 10. Längst ner på listan hittar vi

Aftonbladet och Expressen, båda med en negativ förtroendebalans. Här överstiger alltså andelen som säger sig ha litet förtroende för innehållet andelen som säger sig ha stort förtroende.

Tabell 3 Förtroende för innehållet i olika medier 2015 (procent och förtroendebalans)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken eller	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Summa	Förtroende-balans	Antal svar
Sveriges Television (SVT)	32	44	15	3	2	4	100	+71	1 579
Sveriges Radio (SR)	36	36	15	3	2	8	100	+67	1 536
Den lokala morgontidningen där du bor	15	40	22	4	2	17	100	+49	1 570
TV4	12	40	29	7	4	8	100	+41	1 566
DN	14	30	19	4	3	30	100	+37	1 524
SvD	13	26	20	4	3	34	100	+32	1 521
Aftonbladet	4	19	31	17	15	14	100	-9	1 550
Expressen	3	14	33	17	15	18	100	-15	1 538

Kommentar: Frågan lyder: "Vilket förtroende har du för innehållet i följande medier?" Svarsalternativen framgår av tabellen. Med förtroendebalans menas andelen som svarat att de har antingen mycket eller ganska stort förtroende för mediet i fråga minus andelen som svarat att de har ganska eller mycket lite förtroende.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

De mönster som framträder i tabell 3 är inte nya. Public service-mediernas stora förtroendekapital bland den svenska befolkningen har belagts i flera studier. Samma sak gäller det låga förtroendet för kvällspressens innehåll. Mönstren i 2015 års SOM-undersökning avviker inte på något påtagligt sätt från dem i tidigare års SOM-undersökningar (se t.ex. Weibull, 2013).

Bakom den övergripande bild som förmedlas i tabell 3 döljer sig dock stora skillnader inom befolkningen. Förtroende för de svenska mediernas innehåll varierar kraftigt mellan olika grupper i samhället. Det gäller exempelvis olika åldersgrupper. Unga och gamla i dagens Sverige framlever sina medieliv i delvis parallella medievärldar (Ohlsson 2015), och det avspeglar sig i synen på de olika mediernas innehåll. För samtliga åtta medier i tabell 4 finns det tydliga samband mellan ålder och förtroendet för innehållet. Men, som vi kan utläsa ur tabell 4 är åldersmönstren inte helt enstämmiga. För medan det för public service, TV4, lokalpressen och kvällspressen finns ett *positivt* samband mellan (stigande) ålder och förtroendet för mediernas innehåll, råder det omvända för DN och SvD. Här är förtroendebalansen istället störst i den yngsta åldersgruppen, för att därefter sjunka ju högre upp i åldrarna vi söker oss. Det gäller i synnerhet för DN, som

bland landets 16 till 29-åringar åtnjuter ett förtroende som inte ligger långt efter det för Sveriges Radio. Stockholmstidningen DN har i den yngsta åldersgruppen ett betydligt högre förtroende än lokalpressen.

Tabell 4 *Förtroende för innehållet i olika medier efter ålder, 2015 (förtroendebalans)*

	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Samtliga
SVT	+69	+67	+68	+77	+71
SR	+57	+67	+68	+74	+67
Lokaltidningen	+34	+38	+54	+62	+49
TV4	+36	+37	+40	+48	+41
DN	+48	+44	+33	+25	+37
SvD	+35	+40	+28	+22	+32
Aftonbladet	-16	-14	-6	-3	-9
Expressen	-26	-18	-12	-12	-15
Minsta antal svar	233	439	429	419	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Resultaten i 2015 års förtroendemätning är ett uttryck för det gradvis förändrade styrkeförhållande mellan lokalpressen och den nationella pressen i Sverige som följt i kölvattnet av att allt fler svenskar valt att förflytta sin nyhetskonsumtion till nätet. Samtidigt som den förra har haft svårt att behålla den yngre publiken, har de sistnämnda kunnat flytta fram sina positioner på publikmarknaden, och framför allt då online (Ohlsson 2015). DN och SvD har på senare år genomfört medvetna satsningar mot att ompositionera sig från lokaltidningar för Stockholmsområdet till kvalitativa nyhetsmedier riktade mot en nationell publik.

Skillnaderna i bedömningen av innehållet i just DN och SvD blir därför ännu tydligare när vi sorterar befolkningen utifrån olika utbildningsnivåer (se tabell 5). Det svenska medielandskapet har traditionellt sett utmärkts av små utbildningsrelaterade skillnader, både i fråga om de stora nyhetsmediernas utbud och om nyhetspublikens sammansättning (Hallin & Mancini 2004; Syvertsen m.fl. 2014). Den uppdelning i smala elitmedier och breda populärmedier som finns på andra ställen i Europa, och som resulterat i en motsvarande skiktning av nyhetspubliken, har saknats här. I Sverige har folk på det hela taget tittat på samma tv-nyheter, lyssnat på samma radionyheter och läst samma tidningar oavsett utbildningsnivå.

Allt detta utmanas i takt med att medieutbudet, inte minst på nätet, blir allt större. De svenska medieföretagen gör förstås vad de kan för att hitta sin plats i det nya, gränslösa medielandskapet. Det är utifrån de förutsättningarna som DN:s

och SvD:s satsning på den mer kvalificerade nyhetsjournalistiken ska förstås. Tidningarna väljer att rikta in sig mot en målgrupp som inte bara är intresserad av en mer fördjupande journalistik – utan som också har de ekonomiska resurserna att betala för den. Och det slår igenom i förtroendet bland olika utbildningsgrupper. Inte för några andra svenska nyhetsmedier är de utbildningsrelaterade skillnaderna i förtroendeskattningarna större än här. Också för Aftonbladet och Expressen, vilka som bekant representerar ett annat vägval i fråga om redaktionell profil, finns det stora skillnader beroende på utbildningsnivå. Men här går sambandet åt det rakt motsatta hållet. Ju högre utbildning, desto lägre förtroende för kvällspressen. För public service, TV4 och lokalpressen är skillnaderna mellan olika utbildningsgrupper betydligt mindre. I samtliga fall finns det dock ett positivt samband mellan högre utbildning och förtroendet för mediets innehåll.

Tabell 5 Förtroende för innehållet i olika medier efter utbildningsnivå, 2015 (förtroendebalans)

	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	Samtliga
SVT	+65	+65	+70	+79	+71
SR	+55	+61	+70	+77	+67
Lokaltidningen	+60	+48	+48	+44	+49
TV4	+45	+44	+44	+33	+41
DN	+8	+23	+39	+58	+37
SvD	+3	+19	+37	+50	+32
Aftonbladet	+9	+3	-17	-23	-9
Expressen	-1	-4	-22	-29	-15
Minsta antal svar	205	445	362	478	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3. Med "låg" utbildning avses maximalt grundskola eller motsvarande, med "medellåg" maximalt gymnasium eller motsvarande, med "medelhög" eftergymnasial utbildning men ej högskole-/universitetsexamen och med "hög" examen från högskola/universitet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Vårt förtroende för innehållet i olika nyhetsmedier påverkas alltså av hur gamla vi är och hur hög utbildning vi har. Ännu större betydelse har dock frågan om vilket politiskt parti vi sympatiserar med. Förtroendet för de olika nyhetsmediernas innehåll bland riksdagspartiernas sympatisörer presenteras i tabell 6. Synen på de största svenska nyhetsmedierna hade under 2015 en tydlig partipolitisk prägel. Mest avvikande är gruppen SD-sympatisörer, som för samtliga medier uppvisar ett väsentligt lägre förtroende än genomsnittet. Det gäller inte minst för public service-medierna, där SD:s sympatisörer har ett väsentligt lägre förtroende för mediernas innehåll än vad andra partiers anhängargrupper har. Med det sagt

ligger också SVT och Sveriges Radio på den positiva sidan av förtroendebalansen även hos SD-anhängarna. Minst avvikelse gentemot genomsnittet uppvisar SD-sympatisörerna i förhållande till de båda kvällstidningarna.

Bland de övriga partiernas sympatisörer är bilden lite mer spretig. I vissa fall går det att spåra en koppling till det gamla partipresssystemet (se t.ex. Weibull 2013), men det sambandet är långtifrån helt entydigt. Vid sidan av SD-sympatisörerna är Vänsterpartiets anhängare den grupp som generellt sett har lägst förtroende för de stora svenska medierna. Det gäller i synnerhet TV4 och SvD. Störst förtroende för innehållet i såväl SVT och Sveriges Radio som lokalpressen, med andra ord grundpelarna i det fördigitala svenska mediasystemet, har Centerpartiets sympatisörer. Socialdemokraternas sympatisörer är den grupp som har störst förtroende för TV4 och kvällspressen, medieaktörer som i jämförelse med de övriga utmärks av ett lite mer nöjesorienterat innehåll. S-sympatisörerna märker särskilt ut sig genom att ha klart högre förtroende för Aftonbladet, landets största S-märkta tidning, än vad övriga partiers sympatisörer har. Förtroendebalansen bland S-väljarna uppgår till +17, att jämföra med snittet bland hela befolkningen som ligger på -9. På motsvarande sätt har liberala DN ett jämförelsevis mycket stort förtroende bland Folkpartiets (nuvarande Liberalernas) anhängarskara. DN har bland FP-sympatisörerna en förtroendebalans (+71) som bara public serviceföretagen kan matcha. Det förtroendet smittar dock inte av sig på likaledes liberala Expressen, där förtroendet bland FP-sympatisörerna istället är klart lägre än genomsnittet. Analogt med detta ser vi att MP-sympatisörerna är den grupp som har näst högst förtroende för DN – och samtidigt allra lägst förtroende för Expressen. I detta avseende spelar tidningarnas politiska flagg en obetydlig roll.

Tabell 6 Förtroende för innehållet i olika medier efter partisynpaty, 2015 (förtroendebalans)

	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	Samtliga
SVT	+76	+84	+86	+84	+79	+56	+84	+26	+71
SR	+70	+75	+89	+84	+77	+70	+79	+23	+67
Lokaltidningen	+39	+65	+69	+56	+52	+55	+35	+25	+49
TV4	+22	+57	+55	+45	+50	+36	+34	+12	+41
DN	+26	+36	+49	+71	+53	+26	+58	-2	+37
SvD	+7	+26	+39	+54	+50	+30	+47	+5	+32
Aftonbladet	-6	+17	-8	-33	-10	-33	-29	-24	-9
Expressen	-30	+1	-9	-27	-12	-33	-37	-24	-15
Minsta antal svar	107	361	117	72	304	57	110	202	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3. Frågan om partisynpaty lyder: "Vilket parti tycker du bäst om i dag?".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Relationen mellan partisympati och förtroendet för de svenska nyhetsmediernas innehåll präglas av såväl mediernas politiska varudeklaration (i de fall de har en sådan), som mediernas olika finansieringsformer och journalistiska genrer. Det här är mönster som vi känner igen sedan tidigare. Givet vad som hände i samhället i övrigt vid tiden för 2015 års SOM-undersökning finns det samtidigt skäl att också väga in betydelsen av bevakningen av enskilda nyhetshändelser. Flyktingströmmarna från Mellanöstern och Afrika präglade både medborgarnas agenda och nyhetsagendan under den period då undersökningen genomfördes. I samband med stora samhällsomvälvande händelser brukar också mediebevakningen av händelsen komma i fokus och debatteras. Kanske mer än någonsin tidigare gällde det mediernas hantering av flyktingfrågan.

I tabell 7 relateras förtroendet för de svenska nyhetsmedierna till människors attityder i flyktingfrågan. I tre fall finns det ett tydligt samband mellan förtroendet för innehållet i ett enskilt medium och inställningen till förslaget att ta emot fler flyktingar. Det gäller SVT, Sveriges Radio och DN. I samtliga tre fall är förtroendet för mediets innehåll klart högre bland personer som förordar en generös flyktingpolitik än bland dem som ger uttryck för en mer restriktiv dito. Även för SvD finns ett liknande mönster, om än mindre starkt. För såväl kvällspressen som lokalpressen är istället mönstret det att förtroendet är lägst på flyktingopinionens båda ytterkanter och högst i mitten. En liknande tendens kan skönjas också för TV4.

Tabell 7 Förtroende för innehållet i olika medier efter inställning till förslaget att ta emot fler flyktingar, 2015 (förtroendebalans)

Förtroende-balans	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Samtliga
SVT	+87	+84	+77	+75	+41	+71
SR	+84	+82	+73	+70	+39	+67
Lokaltidningen	+43	+59	+54	+52	+39	+49
TV4	+39	+47	+44	+48	+24	+41
DN	+52	+49	+38	+34	+15	+37
SvD	+42	+41	+32	+26	+18	+32
Aftonbladet	-21	-9	-3	-3	-19	-9
Expressen	-31	-16	-13	-8	-20	-15
Minsta antal svar	176	302	371	252	312	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3. Frågan om flyktingmottagning lyder: "Vilken är din åsikt om följande förslag? Ta emot fler flyktingar". Svarsalternativen framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Som referenspunkt till utfallet i tabell 7 kan vi se på sambandet mellan förtroendet för mediernas innehåll och två mer traditionella vänster-höger-frågor. I det första fallet, som handlar om förslaget att sänka skatterna, visar det sig att det även här finns ett tydligt samband till förtroendet för innehållet i såväl public service som Dagens Nyheter (se tabell 8). Ju mer emot skattesänkningar desto högre förtroende för innehållet i SVT, Sveriges Radio och DN. För övriga medier saknas ett entydigt samband med skatteopinionen. För det andra förslaget, nämligen att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus, finns det ingen koppling till förtroende för enskilda mediers innehåll överhuvudtaget (tabell 9). Det gäller också inom dagspressen. Forna tiders vänster-höger-prägel hos den svenska pressen lämnar få spår i de politiska bedömningarna hos nutidens tidningsläsare.

Resultaten från 2015 års SOM-undersökning pekar på att en ny och tidigare föga partipolitiserad fråga som flyktingfrågan kan komma att sätta stor prägel också på synen på de svenska nyhetsmediernas prestationer mer generellt. Det gäller både för de stora public service-medierna, vilka har som formellt uppdrag att inta en allsidig och opartisk hållning i bevakningen av olika samhällsfrågor, och ett privatägt medium som DN, vilken på ledarplats valt att inta en generös ställning i flyktingfrågan.

Tabell 8 Förtroende för innehållet i olika medier efter inställning till förslaget att sänka skatterna, 2015 (förtroendebalans)

Förtroende-balans	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Samtliga
SVT	+54	+67	+72	+81	+83	+71
SR	+50	+63	+68	+79	+83	+67
Lokaltidningen	+42	+49	+52	+51	+48	+49
TV4	+41	+41	+44	+42	+30	+41
DN	+26	+29	+38	+45	+49	+37
SvD	+29	+25	+32	+36	+32	+32
Aftonbladet	-7	-10	-9	-9	-14	-9
Expressen	-13	-15	-11	-18	-31	-15
Minsta antal svar	283	338	374	326	165	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3. Frågan om att sänka skatterna lyder: "Vilken är din åsikt om följande förslag? Sänka skatterna". Svarsalternativen framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Tabell 9 Förtroende för innehållet i olika medier efter inställning till förslaget att förbjuda vinstdrivande sjukhus, 2015 (förtroendebalans)

Förtroende-balans	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Samtliga
SVT	+73	+82	+61	+70	+63	+71
SR	+68	+76	+59	+72	+60	+67
Lokaltidningen	+45	+53	+47	+53	+48	+49
TV4	+36	+48	+38	+44	+41	+41
DN	+31	+47	+31	+42	+36	+37
SvD	+23	+40	+26	+38	+37	+32
Aftonbladet	-4	-6	-14	-15	-14	-9
Expressen	-17	-13	-18	-13	-17	-15
Minsta antal svar	517	279	275	222	207	1 521

Kommentar: För frågeformuleringar, svarsalternativ och övriga förklaringar, se tabell 3. Frågan om att förbjuda vinstdrivande sjukhus lyder: "Vilken är din åsikt om följande förslag? Förhindra företag med vinstsyfte att driva företag". Svarsalternativen framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Ekvilibrium

Om det finns ett normalläge för det svenska opinions- och samhällsklimatet kanske det handlar om en dagordning dominerad av frågor som rör välfärd och arbetsmarknad, en endimensionell konfliktstruktur som fungerar som ett redskap för fredlig konfliktlösning i fördelningspolitiska vänster-högerfrågor, och ett mediasystem med ekonomiskt och förtroendemässigt starka medieaktörer. Men hösten 2015 finns inget av detta på plats, åtminstone inte på det stabila sätt som vi varit vana vid. SOM-undersökningen 2015 visar att vi befinner oss långt ifrån ett tänkt jämviktsläge av stillhet, balans, vila och trygghet.

Läget när SOM-undersökningen 2015 genomfördes – tre fjärdedelar av enkätsvaren är insamlade mellan den 18 september och 15 november – var på många sätt extremt, med flyktingkris, terrorhot, försämrat säkerhetspolitiskt läge, krig i närområdet, parlamentarisk kris och medieföretag i kris. Många frågetecken restes för demokratins hälsotillstånd, för samhällets beredskap, för myndigheters kapacitet att lösa problem, för den aktuella lagstiftningens förmåga att vägleda tjänstemän, för förtroendet för mediernas bevakning av skeendet och för det politiska ledarskapets förmåga att möta människors oro med lugnande besked om att man har koll på läget och arbetar på problemen. Sammantaget ett stresstest av sällan skådat slag för det svenska samhällsbygget – en slutsats som kanske säger mer om den relativa stillsamhet som länge kännetecknat svenskt samhällsliv än om det mer turbulenta nuet.

Det är mot den mycket ovanliga bakgrunden som resultaten i den här boken ska förstås. Det är lätt att anlägga ett illavarslande tonfall. I retrospekt och i skrivande stund känns allvarsamheten från hösten 2015 inte lika närvarande. Diskussioner om systemkris har bytts mot en diskussion om stora utmaningar, alarmismen mot en mer ordnat debatt. Konfliktnivån är tydligt förhöjd. Samtidigt har immigrationsdebatten under våren 2016 förändrats från att handla om volymer, asylregler och gränskontroller till att handla om integration och anpassning till en ny och annorlunda situation, med direkt fokus på att försöka lösa bostadsbrist och sysselsättningsfrågor. För de flesta svenskar tuffar livet på i samma takt som förut. Även om marken under det svenska samhället är satt i gungning och samhällsbygget svajar på ett sätt som vi inte är vana vid, så tycks det inte vara på väg att ryckas upp i grunden.

De återkommande nationella SOM-undersökningarna kommer även hösten 2016 att upprepa mätningar av nyckelindikatorer som rör medievanor, samhällsoro, tillit, samhällsförtroende, dagordning och graden av politisering i partisystemet. Först då kanske det blir tydligt vad som kan ha varit parentetiskt och exceptionellt med opinionshösten 2015 och vad som markerar nya utvecklingslinjer och trender inom (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier.

Noter

- ¹ Enligt Hutter & Grande (2015) kan politisering förstås som en frågas viktighet, en frågas aktörsomfattning (till exempel i vilken utsträckning den finns både på den politiska arenan och i civila samhället) samt polarisering. Viktighet (*salience*) är ett mått på intensitet, hur många olika aktörer frågan omnämns av handlar om omfattning och polarisering rör intensitet och riktning.
- ² Även i en helt öppen fråga om samhällsoro som ingick i den nationella SOM-undersökningen 2015 hamnade frågor om invandring och flyktingmottagning i topp, om än inte lika dominerande som när det gäller på den mer klassiska frågan om viktiga samhällsproblem. 32 procent av de svarande nämnde något som vi kategoriserat som immigration på vår fråga om vad de uppfattar som mest oroande inför framtiden.
- ³ För att pröva vilka bakgrundsfaktorer som under kontroll för varandra påverkar benägenheten att nämna integration/immigration som samhällsproblem har en logistisk regression utförts. I regressionsanalysen har kön, ålder, utbildning, partisympati, ideologi, flyktingopinion, intresse för politik, familjeklass samt landsdel samtidigt prövats mot tendensen att *inte* nämna/nämna sakfrågan som ett viktigt samhällsproblem. Resultaten visar att det inte finns någon signifikant skillnad mellan kvinnor och män. De äldsta nämner immigration i lägre grad än de allra yngsta men de som är i åldrarna 30–49 respektive 50–64 inte skiljer

sig från de yngsta. Samtliga utbildningsgrupper nämner immigration i högre grad än de med lägst utbildning. Sympatisörer till Sverigedemokraterna nämner sakfrågan i högre grad än Vänsterpartiets sympatisörer, som fått fungera som referensgrupp i analysen. Övriga partiets sympatisörer skiljer sig däremot inte signifikant från Vänsterpartiets sympatisörer. Ideologi har också en signifikant effekt, vilket betyder att ju längre till höger, desto större sannolikhet att nämna immigration som ett viktigt samhällsproblem. Under kontroll för andra faktorer påverkar också inställning till flyktingar och politiskt intresse signifikant benägenheten att nämna sakfrågan som viktig. Vidare är alla familjeklasser utom jordbrukare mer benägna att nämna immigration än personer från Arbetarhem (referensgrupp). Till slut är personer boende i mellersta Norrland mer benägna att nämna sakfrågan som viktigt samhällsproblem jämfört med personer som bor i Stockholm. Mellan boende i andra regioner finns, jämfört med boende i Stockholm, inga skillnader i benägenheten att nämna frågan. När predicerade sannolikheter beräknas utifrån regressionsanalysen där bakgrundsfaktorerna kontrolleras för varandra kvarstår de huvudsakliga mönster som figur 1 och 2 redovisar men skillnaderna mellan grupperna när det gäller att nämna immigration som ett viktigt samhällsproblem reduceras överlag något.

- ⁴ Det finns en inbyggd slagsida i urvalet av sakfrågeåsikter med potentiell betydelse för analysen, som har att göra med att sådana politiska förslag som inte uppvisar särskilt starka korrelationer med partisympati har en naturligt lägre sannolikhet att fortsätta vara med i SOM-institutets mätningar. SOM-institutet har använt en mycket stor mängd indikatorer på svenska folkets inställning till olika politiska förslag genom åren. I analysen ingår endast de som ställts vid tillräckligt många tillfällen (>3) för att komma med i SOM-institutets kontinuitetsdatamängd. Samhällsfrågor som över tid förlorar sin kraft eller blir inaktuella till följd av reella policyförändringar är därför inte representerade i samma utsträckning som konflikter som är mer permanenta.
- ⁵ När det gäller vänster-högerfrågor tycks valen ha viss betydelse för graden av politisering. I tabellen återfinns flera exempel där klassiska vänster-högerfrågor är mer politiserade valår än intilliggande år. Att bedriva sjukvård i privat regi är det tydligaste exemplet på att valrörelser innebär en ökad vänster-högerpolitisering. Vinstutdelningsfrågan politiserades kraftigt i samband med 2014 års val (eta .46), liksom frågan om friskolor (eta .40) jämfört med åren tidigare. Det innebär ett visst stöd för idén att svenska val tenderar att stärka konfliktstrukturens endimensionella tendens.

Referenser

- Bengtsson, Åsa, Kasper M Hansen, Hanne-Marthe Narud, Olafur Hardarson & Henrik Oscarsson (2013). *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*. London: ECPR Press.
- Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson, Maria Oskarson & Henrik Oscarsson (2015) "Fragment". I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson, red. (2015). *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Dalton, Russell (2008). "The Quantity and the Quality of Party Systems. Party System Polarisation, Its Measurement, and Its Consequences." *Comparative Political Studies*, 41(7): 899-920.
- Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Enelow, James M & Melvin J Hinich (1984). *The Spatial Theory of Voting: An Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ferejohn, John (1995). "The Development of the Spatial Theory of Elections". I Farr, James, John S. Dryzek & Stephen T. Leonard, red. (1995). *Political Science in History. Research Programs and Political Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg, red. (1990). *Rött blått grönt: en bok om 1988 års riksdagsval*. Valundersökningar, 12. Stockholm: Bonnier.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Fritze.
- Hallin, Daniel & Paolo Mancini (2004). *Comparing media systems: three models of media and politics*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Hedberg, Per (2015). *Väljarnas sakfrågeåsikter 1956-2014*. Arbetsrapport 2015:07. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hetherington, Marc J (2009). "Review Article: Putting Polarization in Perspective." *British Journal of Political Science*, 39(02): 413-448.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Hooghe, Lisbet, Gary Marks & Carole J Wilson (2002). "Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration." *Comparative Political Studies*, 35(8): 965-989.
- Hotelling, Harald (1929). "Stability in Competition." *Economic Journal*, 39: 41-57.
- Hutter, Sven & Edgar Grande (2014). "Politicizing Europe in the National Electoral Arena: A Comparative Analysis of Five West European Countries, 1970–2010." *Journal of Common Market Studies*, 52(5): 1002-1018.
- Mair, Peter (1989). "The Problem of Party System Change." *Journal of Theoretical Politics*, 1(3): 251-276.
- Myndigheten för radio och tv (2015). *Utveckling och påverkan i allmänhetens tjänst*. Dnr 13/03001 och 14/01248. Stockholm: Myndigheten för radio och tv.

- Nielsen, Rasmus Kleis, red. (2015). *Local Journalism: The decline of newspapers and the rise of digital media*. London, New York: I.B. Tauris.
- Nordicom (2016). *Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2015*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Jonas (2015). ”Nyhetskonsumtionens mekanismer”. I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson, red. (2015). *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Jonas (2016). ”Jakten på den försvunna affärsmodellen”, i SOU 2015:30. *Människorna, medierna & marknaden. Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring*. Stockholm: Fritze.
- Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016a). ”Issue Voting Structured by Left-Right Ideology”. I Pierre, Jon, Red. (2016a). *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. London: Oxford University Press.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016b). *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Prior, Markus (2007). *Post-broadcast Democracy: How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Public service-kommissionen (2016). *Framtidens public service – från analog institution till digital funktion*. Stockholm: Public service-kommissionen.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schattschneider, Elmer E (1957). ”Intensity, Visibility, Direction and Scope”. *American Journal of Political Science Review*, 51(4): 933-942.
- SOU 2015:94. *Medieborgarna & medierna. En digital värld av rättigheter, skyldigheter - möjligheter och ansvar*. Stockholm: Fritze.
- Stokes, Donald E (1966). ”Spatial Models of Party Competition.” I Campbell, Angus, Philip E Converse, Warren E Miller & Donald E Stokes, red. (1966). *Elections and the Political Order*. New York: Wiley & Sons.
- Strömbäck, Jesper (2014). *Makt, medier och samhälle. En introduktion till politisk kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömbäck, Jesper (2015). *Demokratin och det förändrade medielandskapet. Mot ökade kunskapsklyftor och deltagandeklyftor?* Stockholm: Demokratiutredningen.
- Strömbäck, Jesper, Monika Djerf-Pierre & Adam Shehata (2013) ‘The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective’. *International Journal of Public Opinion Research*, 25(4): 414-35.
- Syvertsen, Trine, Gunn Enli, Ole J Mjøs och Hallvard Moe (2014). *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. Michigan: University of Michigan Press.

- Särlvik, Bo (1970). *Electoral behaviour in the Swedish multiparty system*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2013). "What Happens with the Swedish Political Press?". I Dahlberg, Stefan, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud, red. (2013). *Stepping Stones*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Willig, Ida (2010). "Constructing the audience: a study of segmentation in the Danish press", I *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, 8(1):93-114.